

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 94(100)“1939/1945”:323.28(497.11)
ПНР

ЗОРАН ПЕЈАШИНОВИЋ

Бања Лука

АНТИСЕМИТСКА КАМПАЊА У ЛИСТУ *ВРЕМЕ* 1940. ГОДИНЕ

Сажетак: Овај рад се бави односом листа *Време* према јеврејском питању током 1940. године. Дневни листови, иако другоразредни историјски извори, понекад су веома уверљиво и поуздано огледало укупних збивања у новијој прошлости било којег европског, па и југословенског друштва. Истовремено, положај јеврејске заједнице у тим друштвима, такође, верно рефлектује прошлост, а нарочито велика политичка тврeња и крупне промене. Случај листа *Време* и јеврејско питање у југословенској краљевини сагледани у периоду између почетка Другог светског рата у Европи и тренутка када је тај сукоб у свој вртлог увукао и југословенску краљевину предмет су овог рада, што, коначно, чини својеврсно „двоструко“ огледало у коме се одражава прошлост Краљевине Југославије тога доба.

Кључне речи: Јевреји, лист *Време*, антисемитизам, 1940. година, Други светски рат, Данило Грегорић,

Први број *Времена* изишао је у Београду 18. 12. 1921. Од почетка овај лист био је дневно гласило радикалне странке а за владе Милана Стојадиновића Југословенске радикалне заједнице. По паду Стојадиновића, влада Цветковић-Мачек у лист је увела комесарску управу у којој је, после кратког столовања Ненада Ђорђевића, узде преузео комесар (политички директор) др Дани-

ло Грегорић, који ће на том месту остати све до пуча 27. 3. 1941. године.¹

Мада је првих година по оснивању, пре свега „заслугом“ главног уредника Станислава Кракова, *Време* имало и грубљих антисемитских написа², реч је о спорадичним, ретким „излетима“,

¹ Данило Грегорић (1909-1957) ће играти пресудну улогу у уређивачкој политици овог листа. Занимљиво је поменути да је он словеначког порекла (Грегорић) и да је још на школовању у Немачкој постао близак националсоцијалистима: учествовао је на њиховом конгресу 1936. у Минхену, а венчани кум му је био „Хитлеров министар Лај, лично“. У извештају немачког посланика у Београду др Паула Шмита Рибентропу 12. 11. 1940. стоји да је Грегорић „духовни вођа про-немачке политике у Југославији, [...] постављен на нашу (Шмитову – нап. аут.) сугестију као комесар и политички директор листа *Време*“. Занимљиво је, такође, да је свој политички ангажман Грегорић започео у Југословенској акцији, а потом је у „Збору“ Димитрија Љотоћа постао председник омладине, одакле је – како сведочи његов тадашњи саборац Ратко Парежанин – „први ухватио везу са Стојадиновићем“. Ускоро је искључен из Љотићевог покрета, а као награду за подривање „Збора“ од Стојадиновића је добио место главног уредника *Времена*, да би ускоро, како каже Парежанин, „постао поседник луксузног аутомобила, једне лепе куће (виле) у Београду и живео је богато, безбрижно“. Грегорић ће касније одиграти и важну посредничку улогу у дипломатским „играма“ око приступања Југославије Тројном пакту. Доласком на власт комуниста, проглашен је за ратног злочинца и осуђен на доживотну робију. Умро је у сремскомитровачком затвору и то – судећи по – Магазиновићу, услед тровања. Види: Бранислав Глигоријевић, *Политички покрети и групе с националистичком идеологијом и њихова фузија у Љотићевом „Збору“*, Историјски гласник, бр. 4, Београд 1965, 70; Младен Стефановић, *Збор Димитрија Љотића 1934-1945*, Београд 1984, 14, 30, 39, 54-56, 70; Вук Драговић, *Српска штампа између два рата. Основа за библиографију српске периодике 1915-1945*, Београд 1956, 52-54; Милорад Симић, *Лист „Политика“ и његов утицај на ширење демократских идеја у периоду између два рата*, Београд 1988, 42-43; Милица Кисић – Бранка Булатовић, *Српска штампа 1768-1995. Историјско-библиографски преглед*, Београд 1996, 224; Ратко Парежанин, *Други светски рат и Димитрије В. Љотић*, Минхен 1971, 61, 142, 147, 15-152, 269, 291; *Априлски рат 1941. Зборник докумената*, Београд 1965, 285-289, 906-907, 941; Бранко Петрановић, Никола Жутић, 27. март 1941. *Тематска збирка докумената*, Београд 1990, 229; Иво Андрић, *Дипломатски списи*, (из Предговора Миладина Милошевића), Београд 1992, 32-36; Хрвоје Магазиновић, *Кроз једно мучно столеће. Сјећања*, Milwaukee, 2002, стр. 295-297, 322, 358-360.

² *Време* је 1933. позивало на бојкот јеврејских радњи, а Краков је 1934. објавио чак да је убица краља Александра Јеврејин. Види: Harriet Pass Freidenreich, *The Jews of Yugoslavia. A Quest for Community*, Philadelphia 1979, 184; Небојша Поповић, *Јевреји у Србији 1818-1941*, Београд 1997, 160.

који нису одражавали политику листа, па се о тадашњој антисемитској настројености ових новина не може говорити. Напротив, како рече Жени Лебл, „*Време* је за 20 година свог постојања често имало похвалних речи за Јевреје”³

Избијањем рата у Европи почиње веома динамичан период наше историје, који се – видећемо – веома пластично рефлектовао управо у писању *Времена* о Јеврејима. Након Хитлеровог напада на Пољску, овај је дневник, као и остали слични листови, доносио вести о судбини Јевреја који су бежали испред нацистичког пожара⁴ Истодобно, кроз низ чланака о животу њихових заједница у Вуковару и Новом Саду, те о ционистичком скупу у Бањој Луци, лист веома коректно прати и судбину наших Јевреја.⁵

Почетак 1940. године у свој дневној штампи, па и *Времену*, обележен је реакцијама на новогодишњу изјаву др Корошеца у којој се овај обрушио на слободне зидаре.⁶ Наредних месеци *Време* доноси неколико написа о животу новосадске јеврејске заједнице те о њиховим саплеменицима из Мађарске, Чешке и Пољске који су избегли на територију Југославије.⁷

Све до половине 1940. године *Време* сасвим коректно прати живот и судбину наших и европских Јевреја. Међутим, почетком јула 1940. *Време* креће у све отворенију и агресивнију кампању против слободних зидара,⁸ а под удар те кампање, као и законских

³ Жени Лебл, *Плима и слом*, Горњи Милановац 1990, 294.

⁴ Овде ћемо навести само наслове неколико занимљивијих написа: „Јевреји у Енглеској нуде се Пољској као добровољци” (6. 9. 1939. стр. 4); „Насељавање Филипина Јеврејима” (20. 10. 1939. стр. 1); „У порушеној Варшави” (21. 1. 1940. стр. 15); „Борба за Палестину” (25. 2. 1940. стр. 12); „Незаконско пребацивање Јевреја у Бразилију” (26. 4. 1940. стр. 11); „Антисемитски покрети у Румунији” (5. 7. 1940. стр. 2); „Јеврејски хотели у Словачкој затворени” (3. 8. 1940. стр. 2); „Смрт Владимира Жаботинског” (6. 8. 1940); „Јеврејске избеглице у Грчкој” (3. 10. 1940. стр. 5); „Оштре мере против Јевреја у Бугарској” (9. 10. 1940. стр. 2); „Јевреји у Мађарској неће добијати маст” (24. 1. 1941. стр. 6); „Гурски транзит за јеврејске исељенике” (13. 2. 1941. стр. 3); итд.

⁵ *Време*, 20. 11. 1939. стр. 5; 30. 11. 1939. стр. 9; 24, 26. и 27. 12. 1939. стране 9.

⁶ *Време*, 10. 1. 1940. стр. 6.

⁷ *Време*, 6. 3. 1940. стр. 7; 11. 6. 1940. стр. 7; 8. 5. 1940. стр. 9.

⁸ Данило Грегорић, *Самоубиство Југославије. Последњи чин југословенске трагедије*, Београд 1942, 56; Зоран Д. Ненезић, *Масони у Југославији (1746-1980). Преглед историје слободног зидарства у Југославији. Прилози и грађа*, Београд 1987, 455.

забрана, долазе и ложе јеврејског Независног ордена Бене Берит.⁹ Министарство унутрашњих послова је, наиме, 5. 8. 1940. донело одлуку о распуштању „Велике ложе за Краљевину Југославију XVIII дистрикта Н.О.Б.Б. и свих ложа учлањених у Велику ложу”¹⁰.

Антисемитска нота написима у *Времену* давана је постепено, од првих дана августа 1940, и то обазриво, по правилу преузимањем текстова из других гласила, из туђег пера, и као „мирођија” повици на слободне зидаре. То потврђује писмо једног свештеника из Пирота, у коме се каже: „Јеврејство је историски везано са масонством најужим везама у својој огорченој борби са хришћанством и месијанским тежњама за светским господарством. И масонство и јеврејство циновски се боре да сруше хришћанство и, пре тога, сваку народну хришћанску државу”¹¹.

Наредних дана *Време* преноси вести о растурању, како се каже, „јеврејских ложа слободних зидара” (бенеберитских ложа) у Новом Саду, Суботици и Осјеку.¹² Међутим, „официозни лист југословенске владе” се још увек није окуражио (добио сигнал?) на отворени антисемитизам, што показује и велики напис његовог директора, под насловом „Соколство и масонерија”, од 21. августа. У њему Грегорић жестоко удара по слободним зидарима у соколским редовима, али о Јеврејима – ни речи.¹³

⁹ Независни орден Бене Берит (Синови Савеза) створен је 1843. у Њујорку са циљем који је, како се каже, садржан у геслу организације: „доброчинство, братска љубав и слога”. Прва ложа код нас, под именом „Србија”, основана је 1911. године у Београду. У Краљевини Југославији бенеберитске ложе формиране су још у Загребу („Загреб”), Сарајеву („Сарајево”), Новом Саду („Др Соломон Алкалај”), Суботици („Матнад Јад”) и Осјеку („Менора”). Све оне потпадале су под XI дистрикт Независног ордена Бене Берит, чије је седиште било у Инстанбулу. У међуратној југословенској држави ове ложе су окупиле свеколику јеврејску елиту, нарочито у поменутих центрима. О бенеберитској организацији код нас у: Андрија Раденић, *Бене Берит у Србији и Југославији 1911-1940*, Зборник 7 Јеврејског историјског музеја, Београд 1997.

¹⁰ Н. Поповић, н. д. 91; *Весник јеврејске сефардске општине*, Београд, 1.9.1940,8.

¹¹ *Време*, 6. 8. 1940. стр. 4.

¹² *Време*, 14. 8. 1940. стр. 1; 15. 8. 1940. стр. 5; 17. 8. 1940. стр. 6.

¹³ Под истим насловом, уз коментар „Себи руке”, лист сутрадан на насловној страни доноси карикатуру која се уклапа у дотадашњи „стидљиви” антисемитизам (масон је приказан како, са ножем у руци и Давидовом звездом уместо главе, наслезе на сокола). *Време*, 21. и 22. 8. 1940. стр. 3.

Политика дозирањог антисемитизма настављена је и почетком септембра.¹⁴ Неколико дана касније, лист преноси чланак *Билтена Југословенског антимарксистичког комитета* у коме се – опет туђим речима – каже да је антихришћанско опредељење масонерије „потенцирано јеврејском нотом”, те да је данас јасно да је „масонство инструмент помоћу кога Јевреји владају светом.”¹⁵ Сутрадан се поново огласио Данило Грегорић и то опет нападом на масоне у Савезу сокола, али и овај пут „заборављајући” Јевреје.¹⁶

Сви наведени, релативно млаки и посредни насртаји на јеврејство били су, у ствари, увертира у праву провалу антисемитизма што ће од 20. септембра 1940. преплавити странице *Времена*. Тога дана *Време* је отворено „одапело стрелу” и на југословенске Јевреје. На више од пола странице, овај многочи-тани дневник је тога дана донео ексклузивну вест да влада спрема „строге мере за ослобођење наше привреде од разорног и штетног јеврејског утицаја”. Јевреји се приказују као „организам за себе са својим сопственим тенденцијама” и као „организована и затворена целина”, а посебно се прстом упире у оне који су „заслужено протерани из земаља којима су се били наметнули, у нашу државу”, где су, како се каже, „са мало средстава” успели „за најкраће време својим међусобним везама да преузму важну улогу у нашем привредном животу”. Истиче се и јеврејски „врло болан утицај [...] поготово у области исхране”, а – петнаест дана пре њиховог доношења – најављују се „важне мере” југословенске владе; чак се и прецизира да ће се оне односити на јеврејске трговце „животним намирницама на велико”. Посебно су занимљиве најаве да ће „од овога бити изузети само они Јевреји који су имали југословенско држављанство 1 децембра 1918 године”, те да је реч о „првој у низу” антијеврејских мера које спрема југословенска влада.¹⁷

Уверено, дакле, да ће ускоро уследити и прве мере државног антисемитизма, *Време* покреће жестоку антијеврејску акцију.¹⁸ Да је за такав, изузетно оштар и отворен атак на слободне зи-

¹⁴ *Време*, 3. 9. 1940. стр. 9.

¹⁵ *Време*, 9. 9. 1940. стр. 4.

¹⁶ *Време*, 10. 9. 1940. стр. 3; 17. 9. 1940. стр. 5.

¹⁷ *Време*, 20. 9. 1940. стр. 5.

¹⁸ *Време*, 22. 9. 1940. стр. 6; 25. и 26. 9. 1940. стране 5.

даре и Јевреје *Време* имало одобрење, па и налог „одозго”, односно да је ово владино гласило из поузданих извора и верно осликавало официјелну политику тадашње државе, показало са одмах сутрадан, када је тај лист ексклузивно донео вест да је влада претходног дана „редиговала текст Уредбе о упису лица јеврејског порекла за слушаоце универзитета и средњих школа”.¹⁹

За разлику од других листова, *Време* већ 5. 10. доноси вест да је влада усвојила антијеврејске мере. Наиме, тог дана на насловној страни освануо је наслов „Јевреји не могу више држати радње са животним намирницама и људском храном”, а на шестој страни дат је интегралан текст те владине уредбе. Каже се и да је, поред ње, влада донела и „Уредбу о школовању деце јеврејског порекла у средњим, стручним и високим школама”, али је њен званичан садржај објављен тек сутрадан.

Ове владине мере биле су сигнал *Времену* да крене у бескомпромисни, потпуно отворени поход „конкретизованог” антисемитизма, на чијем ће се путу наћи многи, именом и презименом прозвани, југословенски Јевреји као и њихова заједница у целини. *Време* је за такву работу, што је сада имала и званично покриће, неоспорно било припремљено па је већ од 6. октобра почело да доноси прегршт противјеврејских памфлета, које је на овом месту немогуће чак и побројати.²⁰

Осмог октобра *Време* јавља да су, изласком у *Службеним новинама*, „са јучерашњим даном ступиле су на снагу Уредбе Краљевске владе које се односе на Јевреје”.²¹

У дотадашњој антисемитској кампањи у владином дневнику уочава се једна наизглед необична појава: „заборављено” је „штетно деловање” београдских, и уопште, србијанских Јевреја. Откуд овај „пропуст”, који ће, узгред речено, остати и касније,

¹⁹ *Време*, 27. 9. 1940. стр. 6. и 3. 10. 1940. стр. 3, 3; Ненезић, н. д, 570- 577. Замљиво је приметити да су овој седници Председништва Министарског савета, на којој су „редиговане” мере против, како се каже, негативног масонско-јеврејског утицаја, од шесторице присутних тројица били – масони: министар социјалне политике и народног здравља Срђан Будисављевић, министар правде Лазар Марковић и министар без портфеља Михаило Константиновић.

²⁰ *Време*, 6.10. 1940. стр. 6. и 7. 10. 1940. стр. 3.

²¹ У истом броју *Време* је приказало „штетно деловање Јевреја” у Хрватској, осврћући се посебно на Осиек. *Време*, 8. 10. 1940. стр. 6.

тешко је са сигурношћу рећи. Ипак, може се претпоставити да је реч о респекту према немалим и добро познатим заслугама „Срба Мојсијеве вере” у ослободилачким ратовима Србије 1912-1918. У прилог тиј претпоставци иде, уосталом, и изузеће потомака заслужних Јевреја из владине Уредбе о *numerus claususu*.

Да је и уредништво *Времена* имало у виду заслуге србијанских Јевреја, вероватно опет по директиви „одозго”, потврђује и чланак др Бранимира Малеша, под насловом „Сефарди и Ашкенази”, у коме овај антрополог и експерт за расе²² налази да се Сефарди и Ашкенази не разликују само по верским обредима већ и „пореклом, крвљу, т.ј. расом, језиком историјом, темперамен-том и начином живота”. Малеш чак дефинише и типичне „телесне изгледе” чланова ова два огранка јеврејског народа²³ и закључује: „При решавању јеврејског питања треба водити рачуна о овој разлици, тим пре *што се јеврејско питање јавља махом доласком ашкенаских Јевреја* (подебљано у *Времену* – прим. аут.). Тако се десило у Холандији, тако у Италији, а тако и код нас на Балкану”.²⁴ Колико оваки судови иду у корист Малешове научне репутације оставићемо позванијим да суде, али да иду у прилог тезе о „ексклузивности” србијанских Јевреја то је очито.

Последњих дана октобра антијеврејска харанга у владином гласилу је, ипак, почела сплашњавати, бар када је реч о броју наслова и ступаца резервисаних за антисемитске написе, да би већ у првој декади новембра кампања готово пресахнула. Након тога, све до Априлског рата 1941. године, *Време* доноси само спорадичне вести о судбини наших Јевреја. Реч је о свега неколико написа,²⁵ а своје осврте на живот југословенских Јевреја *Време* за-

²² Др Бранмир Малеш је већ био признат, поред осталог, и као аутор књига: *Генијалност и лудило*, Београд 1929; *Антрополошка испитивања*, Београд 1932; *О људским расама*, Београд 1936; *Расе којима припадају Срби и Хрвати*, Београд 1937; *Расни типови Балканског Полуострва*, Београд 1937; итд.

²³ „Црномањаста Сефарди имају издужену лубању (дакле долихоморфну), лице им је дугуљасто, кошћуњаво, нос дугачак и често конвексно повијен, а коса је понекад веома коврџава.” Ашкенази су „више здепасти и грубих облика, глава им је округла (дакле брахиморфна), лице шире, нос широк и меснат. И они су црнопурасти, али се међу њима нађе и понека плава особа.”

²⁴ *Време*, 8. 10. 1940. стр. 6.

²⁵ *Време*, 7. 11. 1940. стр. 6; 10. 11. 1940. стр. 8; 15. 2. 1941. стр. 7; 27. 3. 1941. стр. 11.

вршава 29. марта 1941. потпуно коректним извештајем о „благодарену у синагози Бет Исраил” поводом ступања на престо младог краља Петра II Карађорђевића.²⁶

*
* *

Како смо видели, након безмало две деценије коректности према Јеврејима, *Време* је 1940. године направило радикалан заокрет. Жестока кампања „конкретизованог” антисемитизма, израстајући постепено из антимајсонске хајке, отворено је започела крајем септембра, а усхнула првих дана новембра те године. *Време* је тада, у преко 40 бројева, из дана у дан, најчешће на фамозној шестој страни донело десетине већих или мањих јудофобских памфлета којима су се на мети нашли јеврејство уопште, па и југословенски Јевреји и то често именом и презименом. Не улазећи у оцену појединачних написа (мада неки за тим просто вапе), ваља приметити да је реч о добро осмишљеној и вешто диригованој кампањи, која је, понекад до танчина синхронизирана са владином политиком. То указује на тезу да је *Време* одобрење или, пак, налог за отварање „лова на Јевреје” добило „одозго” – што, видели смо, потврђује и сам Грегорић – и то баш у часу када је у југословенском државном врху превагнула одлука да се донесу прве антијеврејске мере. Та подударност је, уосталом, већ уочена у неколико месеци ранијој антимајсонској кампањи, којој је, видели смо, накако успут, „у ходу”, придодата и антијеврејска нота, која је временом превладавала.

Све речено указује да је *Време* као режимски лист, дакле, гласило југословенске владе, неминовно одражавало промене у врху југословенске државне хијерархије, које су се одвијале услед померања односа снага у Европи и то у корист слила Осовине. Све снажнији економски, политички, културни, па и војни притисак Немачке на Југославију, у почетку с циљем да се неутралише

²⁶ Ваља имати на уму да је пучистичка влада сменила и ухапсила дотадашњег директора *Времена* Данила Грегорића и на његово место поставила Дојчила Митровића из *Политике* и Боривоја Глишића. Види: *Време* од 28. 3. до 6. 4. 1941; Д. Грегорић, *Самоубиство...*, 88; В. Драговић, н. д, 54; М. Симић, н. д, 43.

а касније и да се потпуно потисне утицај западних савезника и, коначно, наметне Хитлеров „нови поредак”, неминовно је изазивао отпор у великом делу југословенске јавности, па и у самом државном врху. Међутим, политички прагматизам а и диктат јачега производио је, чак и у неким круговима који традиционално нису били склони Немачкој, попустљиву политику. У таквим околностима требало је – тада већ суседном Рајху – давати све јасније доказе не само неутралности, већ, све чешће, и лојалности. Услед тога су се на удару званичне политике нашли слободни зидари, као експоненти француског и британског интереса. Међутим, „ако је у јулу 1940. године антимаџонска пропаганда (а затим и забрана делатности масонерије) била превентивна мера ради отклањања немачких приговора и претњи, с временом се она уклопила у немачку пропаганду и постала њен саставни део на југословенском тлу, добивши антисемитску и антикомунистичку усмереност”.²⁷ Да је било тако веома верно илуструје наш пример – писање листа *Време*.

Једно питање остало је, међутим, отворено: откуда нагло замирање онако бескрупулозне антисемитске хајке у *Времену* почетком новембра 1940. године? Одговор вероватно лежи у чињеници да југословенски државни, политички и војни врх јесте већ месецима, па и годинама показивао видне знаке приближавања нацистичкој Немачкој, али су у њему прозападне и друге антифашистичке снаге још увек биле веома утицајне, што ће уосталом, потврдити и пуч 27. марта 1941. године. Индикативно је, такође, да је првих дана новембра 1940. дошло до „обрачуна” са пронемачким снагама у југословенском политичком и војном врху: смењен је и интерниран министар војске и морнарице Милан Недић, Љотић је стављен у кућни притвор, многи прваци „Збора” су похапшени, а покрет је забрањен. Имајући све то у виду, може се сасвим основано претпоставити да је налог за обуставу антијеврејске кампање у *Времену* опет дошао „одозго”.

Време, дакле, неоспорно и верно одражава однос снага и стање духова у врху тадашње државне власти. Став овог листа према јеврејском питању, за разлику од *Политике* и *Правде*, даје

општију слику, слику на југословенском плану, јер је и влада, као његов „ментор”, одраз политичких односа у целој земљи. У сваком случају, јеврејско питање у страницама овог гласила, веома верно, мада понекад и загонетно, осликава крупна, рекло би се судбинска, превирања и сукобљавања и самом врху југословенске државе и то у време када су пред њим биле историјске одлуке, међу којима је држање према нашим Јеврејима представљало само један од поузданих индикатора најкрупнијих политичких накана југословенске владе.

Summary: Belgrade newspaper „Vreme” and Jewish issue analysed during 1940 – when the Second World War has already devoured Europe, but has not yet spread to the Kingdom of Yugoslavia- give a very vivid picture of what was happening in Yugoslavian state in that period. After several years and first nine months of 1940, when they reported correctly on the Jewish issue, in September of that year, „Vreme” started the campaign of „open” anti-Semitism. That campaign grew out of anti-masonic persecution but subsided in the beginning of November. Day after day, in over 40 issues, „Vreme” was publishing dozens of anti-Semitic texts which targeted Yugoslavian Jews by their name and surname. That was a very well planned action sometimes synchronised in great detail with the government politics.

All the above said indicates that „Vreme” as a regime newspaper and a newspaper of the Yugoslavian government, inevitably reflected the changes in the highest instances of Yugoslavian state politics and those changes were happening as a result of shifting of the forces in Europe in favour of the forces of Axis.

However it stays unexplained how suddenly the anti-Semitic persecution came to an end in the beginning of November of 1940. The answer could be found in the fact that Yugoslavian state, political and military instances had for months and even years been showing signs of approaching the Nazi Germany but at the same time that pro-Western and other anti-fascist powers were still very influential which would finally be confirmed by the putsch of 27th March, 1941.

²⁷ Надежда Јовановић, *Однос окупатора и квислинга према масонерији у Србији 1941-1942*, Годишњак града Београда, бр. XVIII, Београд 1971., 82-83.